

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Hoeve Ooievaarsnest in Peer

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Hoeve Ooievaarsnest, Peer (Grote-Brogel), Hoogstraat 4 – Monument
(opheffing)

Onderwerp

Benaming: Hoeve Ooievaarsnest

Adres of ligging: Hoogstraat 4, Peer (Grote-Brogel)

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/72030/103.1

Bescherming

Beschermd als: monument

Beschermingsbesluit: ministerieel besluit van 4 augustus 2009

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/4642>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/2132>

Samenvatting

De bescherming als monument van Hoeve Ooievaarsnest in Peer (Grote-Brogel) wordt opgeheven omwille van het algemeen belang. Volgens de hedendaagse inzichten op basis van de selectiecriteria (zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit en ensemble) zijn de erfgoedwaarden (historische, architecturale en volkskundige waarde) van Hoeve Ooievaarsnest ontoereikend voor bescherming.

Datum

Datum: 25/05/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.3.1.	Bescherming van Hoeve Ooievaarsnest	5
2.3.2.	Aanvraag sloop ruïne Ooievaarsnest (2000).....	7
2.3.3.	Voorstel restauratie en herbestemming tot conferentieruimte (2011).....	7
2.3.4.	Voorstel herbestemming en nieuwe omgevingsaanleg (2013)	7
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.5.	Juridische toestand	8
2.5.1.	Adres en kadaster	8
2.5.2.	Onroerend erfgoed	8
2.5.3.	Omgeving	8
2.5.4.	Natuur en Bos:	9
2.5.5.	Landbouw en Visserij:	9
3.	Evaluerend gedeelte	9
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	9
3.1.1.	Inleiding	9
3.1.2.	Zeldzaamheid	10
3.1.3.	Herkenbaarheid	10
3.1.4.	Representativiteit	10
3.1.5.	Ensemblewaarde	11
3.1.6.	Contextwaarde	12
3.1.7.	Besluit	12
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	12
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	12
4.	Bronnen	13
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	14
5.1.	Omgevingsplan	14
5.2.	Fotobijlage	14
5.3.	Documentatie	14

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van de bescherming als monument van Hoeve Ooievaarsnest in Peer (Grote-Brogel). De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermd erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van Hoeve Ooievaarsnest werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermd bestand gescreend.

Dit dossier betreft de volledige opheffing van de bescherming als monument van Hoeve Ooievaarsnest.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Hoeve Ooievaarsnest en een deel van de omgeving, Hoogstraat 4 in Peer, is beschermd als monument sinds 4 augustus 2009. De hoeve ligt in een bosrijke omgeving met weinig bebouwing ten zuidoosten van de kern van Grote-Brogel en ten westen van de Abeek. De hoeve is op dit moment een ruïne. Op het perceel van de bescherming bevindt zich nog een woonhuis en een recente stal zonder erfgoedwaarden. Het grootste deel van de beschermd omgeving is in gebruik als grasland, afgeboord door een houtkant. Achter de hoeve staan nog twee oude lindes.

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermd goed

Vandaag is op de percelen met als adres Hoogstraat 4 een ruïne van een Kempische hoeve te zien. Links van de ruïne staat een stal uit 1966. Vooraan bevindt zich een recente woonst, volgens de kadasterschetsen uit 1984 (zie foto 2 en 3 van bijlage 2 bij het opheffingsbesluit).

Binnen de afbakening van de bescherming als monument is de naaste omgeving van de hoeve opgenomen. Houtwallen omgeven het open agrarisch landschap. Deze zijn voornamelijk beplant met opgaande eiken, met ondergroei van onder andere es, hazelaar, meidoorn en Amerikaanse vogelkers. De walstructuur is al zichtbaar op de kabinetskaart van Ferraris (1771-1778). Ten oosten van de hoeve staan twee oudere lindes. Deze zijn wellicht een restant van de erfbeplanting rondom de hoeve, waar lindes traditioneel deel van uitmaken (zie foto 8 van bijlage 2 bij het opheffingsbesluit)

De huidige 19de-eeuwse hoeve werd voorafgegaan door een hoeve met een veel oudere geschiedenis. Er zou al sprake zijn van bebouwing op deze locatie in de 13de eeuw. Van 1658 tot aan de Franse Revolutie waren de heren van Grote-Brogel de eigenaars van het historische Ooievaarsnest. Volgens de lokale mondelinge overlevering was deze hoeve het

¹ Op basis van VAC Hasselt, Bescherming- en beheersarchief DL 2467 en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hoeve Ooievaarsnest* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/80760> (geraadpleegd 25 mei 2023).

geboortehuis van schilder Pieter Bruegel de Oude (1525/1530-1569)² en in de 18de eeuw zouden de kelders als gevangenis voor Bokkenrijders gediend hebben. Een brand vernielde in 1866 deze historische hoeve. De overblijfselen van de huidige hoeve dateren uit het derde kwart van de 19de eeuw.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier³

2.3.1. Bescherming van Hoeve Ooievaarsnest

In augustus 1995 werd via het stadsbestuur van Peer voor een eerste maal de bescherming als monument van het Ooievaarsnest aangevraagd. Deze aanvraag werd begin 1996 negatief beantwoord door de toenmalige Cel Monumenten en Landschappen Limburg. Het oordeel was dat de gebouwen in dermate slechte staat waren dat wettelijke bescherming niet meer verantwoord kon worden (zie foto 7 en 8 van bijlage 3 bij dit opheffingsdossier).

Een aantal jaar later kwam de bescherming van deze hoeve opnieuw ter sprake. De gemeente Peer nam in 1999-2000 het initiatief om een Bijzonder Plan van Aanleg (BPA) op te maken. Dit BPA 'Oude Landbouwnederzettingen' beoogde het behoud van oude landbouwnederzettingen via bewoning, behoud van historisch-cultureel erfgoed en bescherming van de open ruimte. Enkel hoeves uit zachte bestemmingsgebieden zoals agrarisch gebied kwamen in deze studie in aanmerking. Daarnaast startte de Cel Monumenten en Landschappen Limburg in de periode 2000-2003 een inventarisatie van het bouwkundig erfgoed in het kanton Peer.

Foto 9 van bijlage 3 bij dit inhoudelijk dossier toont de toestand van Hoeve Ooievaarsnest op het moment van deze inventarisatie. Het inspectieverslag van de inventarisatie uit 2000 vertelt het volgende over de bouwfysische toestand van Hoeve Ooievaarsnest:

"De hoeve verkeert in een erbarmelijke staat. Met uitzondering van de schuur waarvan het dak recenter nog vernieuwd is, en dat afgedicht is met golfplaten, is het volledige dak ingestort. +/- alle pannen zijn gebroken, ook de schouw is ingestort. Spanten: volledig verdwenen, met uitzondering van de spanten achteraan in de schuur, die recenter nog vervangen werden. Grote muuroppervlakken zijn ingestort, dit is het geval voor ongeveer alle binnenmuren. Wat betreft de overige muurvlakken, hierbij zijn plaatselijk de voegen uitgewassen, alsook plaatselijk delen afgebrokkeld. Het schrijnwerk in hout is volledig verrot, de beglazing is volledig gebroken. Het Ooievaarsnest verkeert in dergelijke bouwvallige staat, dat de eigenaar zich genoodzaakt ziet een bord te plaatsen 'betreden op eigen risico'."

Uit de studie van het BPA werden 68 hoeves geselecteerd. In overleg met de Cel Monumenten en Landschappen werd dit aantal nog verder teruggebracht tot 46 hoeves. Na een onderlinge afstemming van de inventarisatie en het BPA kon vanaf 2004 de beschermingsprocedure opgestart worden voor de meest waardevolle hoeves, dit ging meer bepaald om 19 hoeves.

² Naast de stad Breda en het dorp Breugel in het Nederlandse Noord-Brabant, maakt ook het dorp Grote-Brogel in Belgisch Limburg aanspraak op de geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude. Deze claims baseren zich op een passage uit Het Schilder-Boeck van Karel van Mander uit 1604 dat de geboorteplaats van Bruegel als volgt beschrijft: *in Brabant in een onbekent dorp onder den boeren ... den welcken is geboren niet wijt van Breda, op een dorp, gheheeten Brueghel...* VAN MANDER K. 1604, facsimile van de eerste uitgave uit 1969: *Het Schilder-boeck*, Haarlem, [online] https://www.dbnl.org/tekst/mand001schi01_01/mand001schi01_01_0221.php (geraadpleegd op 22 mei 2023).

³ VAC Hasselt archief DL2467 en Onroerend Erfgoed Limburg, Beschermingsdossier OL002830, 4.01/72030/129.1, 6 hoeven in Peer, (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2009).

Een eerste motiveringsnota voor de 19 beschermenswaardige hoeves werd opgemaakt op 28 september 2004. Deze werd herwerkt op 25 mei 2007 waarbij de hoeves in 2 afzonderlijke pakketten voor voorlopige bescherming werden voorgesteld.

Een eerste ministerieel besluit voor voorlopige bescherming van 8 hoeves, met o.a. het Ooievaarsnest dateert van 24 september 2007. Erfgoedwaarden die aan het Ooievaarsnest toegeschreven werden waren de historische waarde, historische in casu architectuurhistorische waarde, de sociaal-culturele waarde en de volkskundige waarde. Een tweede ministerieel besluit voor voorlopige bescherming van de 11 andere hoeves in Peer dateert van 23 januari 2008.

De publicatie in het Belgisch Staatsblad van het pakket voor voorlopige bescherming met het Ooievaarsnest gebeurde op 15 januari 2008. De betekening vond plaats op 12 februari 2008. Het openbaar onderzoek vond plaats van 24 februari tot 25 maart 2008. De departementen en besturen gaven een gunstig advies. Er waren geen bezwaren of opmerkingen over de bescherming als monument van Hoeve Ooievaarsnest. Het advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) werd verkregen op 3 juli 2008. Voor Hoeve Ooievaarsnest gaf de KCML een ongunstig advies: *"De link met Pieter Bruegel is niet historisch bewezen. De toestand van de hoeve is zo problematisch dat de authenticiteit verloren is gegaan."* De commissie stelde daarnaast dat de selectie van de hoeves vanuit een fout uitgangspunt opgemaakt is: *"een bescherming als monument is geen middel om het probleem van zonevreemdheid van voormalige landbouwnederzettingen op te lossen."* Hierdoor twijfelde de commissie sterk aan de monumentale waarde van een aantal hoeves, waaronder het Ooievaarsnest.

Zes hoeves uit het pakket van acht voorlopig beschermde hoeves werden definitief beschermd op 5 februari 2009. Hoeve Ooievaarsnest zat hier niet bij. Op vraag van het kabinet van de toenmalige minister werden zes hoeves, waaronder het Ooievaarsnest uit de vorige pakketten gelicht, herbekeken en extra gemotiveerd. Op 11 februari 2009 werd de geldigheidsduur van de voorlopige beschermingen bij ministerieel besluit met zes maanden verlengd.

Een nieuwe motiveringsnota voor de 6 hoeves in Peer dateerde van 1 april 2009. In de nieuwe nota werd de sociaal-culturele waarde geschrapt. De erfgoedwaarden toegeschreven aan Hoeve Ooievaarsnest werden anders gedefinieerd. In het eerste dossier kreeg de hoeve historische waarde door haar datering uit de 13de-eeuw, als geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude en als gevangenis van de Bokkenrijders. Dit werd in het tweede dossier ondergebracht onder de volkskundige waarde vanwege de mondelinge traditie. In het oorspronkelijke dossier bepaalden de waterput en het erf als typische exponenten van landbouwactiviteit de volkskundige en socio-culturele waarde. Dit werd volledig geschrapt. In de motiveringsnota van april 2009 werd de historische waarde bepaald door de rijke archivalische bronnen die rond Hoeve Ooievaarsnest bestaan. De klassieke ordonnantie van de hoeve werd in de architectuurhistorische waarde gedetailleerder beschreven als klassiek Kempisch. Daarnaast werd in het inhoudelijk dossier de geschiedenis van de hoeve uitgebreider beschreven.

De KCML bracht op 2 april 2009 een gunstig advies uit. Op 4 augustus 2009 werd het ministerieel besluit door de toenmalige minister ondertekend en werd Hoeve Ooievaarsnest definitief beschermd als monument. Het algemeen belang voor de bescherming als monument werd gevormd door de **historische waarde**, de **architectuurhistorische waarde** en de **volkskundige waarde**.

Op het moment van de bescherming bleef er van de 19de-eeuwse hoeve slechts een overwoekerde ruïne over. De ruïne was gelegen achterin, aan het einde van een kiezelweg. De restanten van volumes zijn U-vormig gepositioneerd rond een deels gekasseid, deels van keien voorzien erf dat toegankelijk is via een deels ingestorte korfboogvormige

inrijpoort. Op het erf was er een waterput aanwezig. Ten noorden van het erf bevond zich het oorspronkelijke woonhuis. Aansluitend waren er stallen. Aan de westelijke zijpuntgevel bevond zich op het moment van de bescherming nog een vogelkot. Onder het woonhuis bevonden zich drie gewelfde kelders. Een gelijkaardig volume bevond zich aan de zuidzijde van het erf. Hier bevonden zich nog een bakhuis en bijkomende stallen. Het houtwerk, meer bepaald het schrijnwerk, balkenlagen, dakspanten en het vogelkot, was gedeeltelijk bewaard.

2.3.2. Aanvraag sloop ruïne Ooievaarsnest (2000)

Het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed geeft informatie over het beheer van Hoeve Ooievaarsnest vanaf het jaar 2000, het moment van opmaak van het BPA.

Op 26 mei 2000 vroeg de toenmalige eigenaar van het Ooievaarsnest een sloopvergunning aan voor het slopen van de ruïne van het Ooievaarsnest. Hiervoor werd een adviesvraag gesteld aan de toenmalige Cel Monumenten en Landschappen Limburg. De aanvraag werd ongunstig geadviseerd: *"zonder een grondige opmeting van de gebouwen en een volledige fotografische survey, is het onmogelijk om een slopingaanvraag te adviseren"*. Het college van burgemeester en schepenen weigerde de vergunningsaanvraag met volgende bijkomende motivering: *"De nodige administratieve procedure tot behoud van een aantal waardevolle sites werd gestart via het bijzonder plan van aanleg "oude landbouwnederzettingen". Tot er duidelijkheid is over dit bijzonder plan van aanleg en de onderzoeken naar de historische waarde van het pand zijn afgerond, moet elke ingreep die de site doet verdwijnen, vermeden worden."*

2.3.3. Voorstel restauratie en herbestemming tot conferentieruimte (2011)

Het duurde tot 2011 vooraleer er nieuw initiatief kwam om de site van Hoeve Ooievaarsnest een nieuwe bestemming te geven. In april 2011 ontving het agentschap Onroerend Erfgoed een conceptnota voor de restauratie van de hoeve. Het plan was de hoeve te herbestemmen tot conferentieruimte met vergaderzalen, ontspannings- en tentoonstellingsruimtes. Opdrachtgever hiervoor was de toenmalige eigenaar van de site. Begin 2012 had Onroerend Erfgoed hierover overleg met het gemeentebestuur, de eigenaar en de ontwerper. Het project werd conceptmatig voorgesteld en toen door Onroerend Erfgoed principieel goedgekeurd. Het ontwerp zou nog verfijnd worden in onderling overleg met Onroerend Erfgoed. Sinds dit eerste overleg werd er echter niet meer met het agentschap teruggekoppeld.

In 2012 werd er in opdracht van de gemeente Peer een landschapsplan voor het Ooievaarsnest opgemaakt en voorgesteld aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Vermoedelijk diende dit plan ter voorbereiding van de vergunningsaanvraag voor de herbestemming van de site. Deze nota bevat enkele schetsen van de bestaande toestand en uitgangspunten. De uitgangspunten worden echter niet nader verklaard en de nota bevat geen concrete actiepunten die uitgevoerd moeten worden.

2.3.4. Voorstel herbestemming en nieuwe omgevingsaanleg (2013)

Op 18 oktober 2013 ontving het agentschap Onroerend Erfgoed een adviesvraag voor het herbestemmen van de oude ruïne, afbraak van de bestaande woning, het bouwen van een conciërgewoning en een nieuwe omgevingsaanleg. De begeleidende nota opgesteld door het architectenbureau was voorzien van een bouwhistorische nota en een beschrijving van de verschillende onderdelen van de hoeve, maar in het algemeen ontbrak een diagnosenota, een verantwoording, een herbestemmingsvisie een beschrijvend bestek van een restauratiedossier en gedetailleerde plannen. Omdat het dossier nog te onduidelijk was, werd er een ongunstig advies uitgebracht voor de herbestemming en de omgevingsaanleg. Voor de afbraak van de recente woning en de bouw van een nieuwe

conciërgewoning werd een gunstig advies verleend. Tot op vandaag is geen enkel aspect van de vergunde werken uitgevoerd.

2.3.5 Onderhoud houtkanten (2013)

Op 8 november 2013 diende het Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw een stedenbouwkundige aanvraag in voor het verwijderen van vogelkers in houtkanten, hakhoutbeheer in houtkanten, het kappen van een zieke eik en het verwijderen van 12 betonplaten. Deze aanvraag werd door het agentschap Onroerend Erfgoed voorwaardelijk gunstig geadviseerd.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 3 augustus 2022 en 11 mei 2023. Deze fysieke toestand is tijdens het plaatsbezoek fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing. Vanwege de slechte staat en uit veiligheidsoverwegingen konden bepaalde delen van de hoeve niet bezocht worden.

Hoeve Ooievaarsnest bevindt zich in ruïneuze toestand. Enkel een gedeelte van de buitengevels van de hoeve is nog aanwezig. Wat rest van het metselwerk is uitgevoerd in kruisverband. Wat te zien was tijdens het plaatsbezoek van voegen is in slechte staat. Aan de westelijke kopgevels van zowel de noordelijke als de zuidelijke vleugel zijn restanten van vlechtingen te zien en zijn nog gevelankers aanwezig. De korbboog die toegang gaf tot het erf is ingestort. Op geen enkel deel van de hoeve is de dakstructuur of dakbedekking bewaard. De volledige hoeve is overwoekerd met klimplanten. Het schrijnwerk is zo goed als verdwenen. Van het interieur is niets bewaard.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

Hoeve Ooievaarsnest heeft als adres Hoogstraat 4 in Peer (Grote-Brogel). De huidige kadastrale gegevens van het monument zijn: Peer, 3de afdeling, sectie D, perceelnummers 508A(deel), 509, 510, 511D, 514D, 515B en 516C. De kadastrale toestand is ongewijzigd ten opzicht van het moment van de bescherming als monument.

2.5.2. Onroerend erfgoed

Hoeve Ooievaarsnest is [beschermd](#) als monument sinds 4 augustus 2009 en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed ([ID17794](#)). Onder [ID80760](#) is ze opgenomen in de wetenschappelijke inventaris bouwkundig erfgoed. Daarnaast valt de hoeve binnen het landschappelijk geheel van de Vallei van de Abeek stroomopwaarts van Bocholt ([ID135304](#)).

Op het perceel van Hoeve Ooievaarsnest is een waarneming van een archeologisch element (CAI) bekend ([ID211978](#)). Van 2001 tot 2003 vond een archeologisch onderzoek plaats rond Hoeve Ooievaarsnest. In de waterput werden aardewerkscherven aangetroffen. Dit onderzoek werd niet gepubliceerd.

2.5.3. Omgeving

Hoeve Ooievaarsnest is volgens het gewestplan Neerpelt – Bree (koninklijk besluit van 22 maart 1978 en gewijzigd bij ministerieel besluit van 28 juli 1995) gelegen in agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied en bosgebied.

Daarnaast bevindt het zich in Herbevestigde (Agrarische en Groene) gebieden: Regio Limburgse Kempen en Maasland, Landbouwgebied zuiden van Grote-Brogel – Waartheide – Laar, deelruimte 3 vlakke van Peer en bekken van Wambeek en Dommel volgens besluit van de Vlaamse regering van 12 december 2008.

2.5.4. Natuur en Bos:

Volgens de biologische waarderingskaart – versie 2 bevindt een deel van de bescherming (een strook langs de straatzijde) zich in biologisch zeer waardevol gebied. Kaarteringseenheid: houtwal met dominantie van zomereik.

2.5.5. Landbouw en Visserij:

- Vastgesteld landinrichtingsproject: Water-Land-Schap (14/05/2009)
- Landbouwgebruikspercelen LV, 2021: grasland
- Landbouwgebruikspercelen LV, 2021: braakliggend land met minimale activiteit met EAG

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

Hoeve Ooievaarsnest werd bij ministerieel besluit van 4 augustus 2009 beschermd als monument. Dit besluit werd gepubliceerd in het Belgisch staatsblad van 23 september 2009.

Het algemeen belang voor de bescherming als monument werd volgens het beschermingsbesluit gevormd door de **historische waarde**, de **architectuurhistorische waarde** en de **volkskundige waarde**. Volgens het beschermingsbesluit ligt de historische waarde in de rijke archivalische documentatie van de hoeve. Verder was de boerderij, waarvan de grondvesten zouden teruggaan tot de 13de eeuw, bezit van de heren van Grote-Brogel in het ancien régime. Daarnaast wijst de historische waarde op het complex dat heropgebouwd werd na de brand van 1866. De architectuurhistorische waarde ligt in de klassieke Kempische ordonnantie en in de traditionele verankerde baksteenbouw met vlechtingen en muizentanden. De volkskundige waarde duidt op de lokale mondelinge traditie dat Hoeve Ooievaarsnest het geboortehuis was van Pieter Bruegel de Oude, dat het een tijdlang fungeerde als café en dat het in de 18de eeuw diende als gevangenis van een aantal Bokkenrijders.

Artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: *“door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzicht van het algemeen belang ten tijde van de bescherming”*.

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuuroederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of

toekomstige maatschappelijke betekenis ontlenen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een bepaald oeuvre;

4° ensemblewaarde: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° contextwaarde: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke relatie is op landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch vlak.

3.1.2. Zeldzaamheid

In Peer zijn 22 hoeves beschermd als monument. Zestien hiervan dateren uit de 19de eeuw. Twaalf van de 22 beschermde hoeves worden beschreven als Kempische hoeves.

Als 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve is Hoeve Ooievaarsnest dus niet zeldzaam binnen het beschermde agrarische bestand in Vlaanderen (architecturale waarde) of zelfs binnen de bewaarde lokale voorbeelden van Kempische hoeves in Peer (historische waarde). Een opheffing van deze bescherming creëert dus geen hiaat binnen het beschermd bestand.

3.1.3. Herkenbaarheid

Een Kempische hoeve is een langgestrekte hoeve getuigend van een gemengd bedrijf (akkerbouw en veeteelt). De lengteas van deze hoeves staat meestal loodrecht op de weg, waarbij de voorgevel naar het zonnige zuiden is gericht. De indeling bestaat uit een stal tussen schuur en woonhuis. Traditionele architecturale elementen zijn de verankerde bak- en cementsteenbouw, en in enkele gevallen het zeldzaam geworden stijl- en regelwerk, de al dan niet geknikte zadel- en lessenaarsdaken, de muizentanden, de vlechtingen, top- en schouderstukken, en sporadisch uilengaten. De inwendige structuur bestaat uit een voorkamer, woonkeuken en slaapkamer. De hoeves zijn al dan niet voorzien van een beperkt aantal kleine dienstgebouwen, die bij het hoofdgebouw werden opgetrokken. Hagen, fruitbomen, tegen de westenwind beschuttende lindebomen, een erf met kasseien en/of maaskeien, een moestuin, een waterput, een mestvaalt of een bakhuis, vervolledigen deze agrarische sites.

In het beschermingsbesluit wordt de architecturale waarde geduid door de aanwezige klassieke Kempische ordonnantie en de traditionele verankerde baksteenbouw met vlechtingen en muizentanden. De bouwfysische toestand was op dat moment al op zijn minst problematisch te noemen. De hoeve stond toen al als een ruïne in het landschap en ook na de bescherming degradeerde de toestand verder. Wat nog restte van het houtwerk op het moment van de bescherming, is vandaag zo goed als verdwenen. Ondanks de pogingen tot herbesteding, bleef het nodige herstel van de gebouwen uit.

Wat rest van Hoeve Ooievaarsnest is geen gaaf bewaard voorbeeld van een 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve. Hierdoor is het goed niet langer voldoende herkenbaar voor bescherming als monument op Vlaams niveau.

3.1.4. Representativiteit

Hoeve Ooievaarsnest is een heropgebouwde hoeve uit het derde kwart van de 19de eeuw nadat een brand in 1866 de vorige hoeve vernielde. De huidige ruïne is geen authentieke getuige van de voormalige hoeve die eigendom was van de heren van Grote-Brogel of de vermeende geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude. De huidige hoeve heeft geen historische of architecturale waarde als materiële getuige van deze gebeurtenissen. Wat rest van de hoeve kan dus enkel een representatief voorbeeld zijn van een 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve.

Vanwege de extreem slechte bouwfysische toestand zijn de erfgoedkenmerken en -elementen die van Hoeve Ooievaarsnest een representatief voorbeeld als 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve kunnen maken zwaar aangetast. Het interieur is vernield. Hier zijn alle erfgoedkenmerken en -elementen verloren. De traditionele verankerde baksteenbouw en de gebouwcontouren typerend voor een Kempische langgestrekte hoeve, zijn nog voor een deel zichtbaar. De bewaarde gevelopeningen duiden nog op de oorspronkelijke functies van stal, schuur en woonhuis. Twee oude linden als traditionele erfbeplanting zijn bewaard, maar één ervan is in slechte staat. De hoeve is op basis van de aanwezig elementen nog weinig representatief voor een 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve.

Onderstaande beschermde hoeves in Peer zijn betere voorbeelden:

De [Hoeve Broekxhof](#) heeft als adres Mgr Broekxstraat 5-6 in Peer. De hoeve is een representatief voorbeeld van hoeve met klassieke Kempische ordonnantie en gaat terug tot de tweede helft van de 18de eeuw.

De hoeve [Het Groene Woud](#), Groenewoudstraat 2 in Peer, is in 2018 beschermd als monument.

3.1.5. Ensemblewaarde

Het ensemble van het gebouwenbestand van Hoeve Ooievaarsnest is verloren gegaan omwille van de materiële teloorgang (architecturale en historische waarde).

De omgeving van de hoeve bleef slechts gedeeltelijk bewaard. De houtwallen rondom het grasland zijn al zichtbaar op de kabinetskaart van Ferraris en gaan dus minstens terug tot de tweede helft van de 18de eeuw. De walstructuur is deels uitgevlakt en aan de noordzijde zelfs volledig verdwenen. De beplanting bestaat in hoofdzaak uit opgaande eiken met ondergroei van es, hazelaar, meidoorn en Amerikaanse vogelkers. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat de houtkant nog (restanten van) het oorspronkelijke plantmateriaal bevat, maar dit kan ook niet volledig worden uitgesloten.

De onmiddellijke omgeving van de hoeve werd wel sterk gewijzigd. Uit topografische en kadastrale kaarten uit het midden van de 19de eeuw, blijkt dat in die periode vanuit de noordwestelijke hoek van de hoeve een pad liep naar de noordoostelijke hoek van het perceel 510. Dit pad was langs de zuidzijde begrensd door een houtwal. Zowel het pad als deze houtwal verdwenen tijdens het interbellum. Ook de moestuinen die halfweg de 19de eeuw gelegen waren ten noorden en westen van de hoeve zijn verdwenen (zie foto 1 tot en met 5 in bijlage 3 van het inhoudelijk dossier). Twee oude linden ten noordoosten bleven bewaard. Deze zijn wellicht een relict van de traditionele erfbeplanting van de hoeve. Eén van deze linden is afgebroken en uitgehold. Op basis van de groeivorm en oude foto's vermoeden we dat de linden in het verleden wellicht regelmatig gekandelaard werden. Door het langdurig achterwege laten van deze beheervorm is dit nu echter moeilijk afleesbaar.

Omwille van de materiële teloorgang van het gebouwenbestand en de gewijzigde omgeving van de hoeve is het historisch ensemble van Hoeve Ooievaarsnest in sterke mate

aangetast. Het ensemble is ontoereikend voor bescherming als monument op Vlaams niveau.

3.1.6. Contextwaarde

De hoeve is, net zoals in de 19de eeuw, nog steeds gelegen in een agrarisch landschap. Vooral in de vallei van de Abeek bleef het kleinschalige landschap, gekenmerkt door een gevarieerd bodemgebruik, waardevolle cultuurhistorische elementen en een bijzonder reliëf, goed bewaard. De context van Hoeve Ooievaarsnest is bijgevolg relatief waardevol. Deze vallei, met inbegrip van de hoeve en omgeving, is dan ook opgenomen in de inventaris van het landschappelijk erfgoed (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135304>).

3.1.7. Besluit

De mondelinge overlevering dat op deze locatie Pieter Bruegel de Oude geboren is, leeft nog steeds in de gemeenschap. Als locatie bezit Hoeve Ooievaarsnest dus nog een zekere volkskundige waarde zoals beschreven in het beschermingsbesluit. Er blijft bovengronds echter niets van deze hoeve over, ze is afgebrand in 1866. De hoeve is bijgevolg geen materiële getuige (historische waarde en architecturale waarde) van de hoeve die volgens mondelinge overlevering de geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude is. Er is ook absoluut geen consensus dat Grote-Brogel de geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude is.

De architecturale en historische waarde van deze 19de-eeuwse hoeve is echter zwaar aangetast door de ruïneuze toestand van het gebouwenbestand. Het historisch ensemble van Hoeve Ooievaarsnest is verstoord en de hoeve is niet langer herkenbaar als een 19de-eeuwse Kempische langgestrekte hoeve. De gemeente Peer heeft met onder andere Hoeve Broekxhof en Hoeve Het Groene Woud beter bewaarde representatievere voorbeelden van Kempische langgestrekte hoeves. Het gebouwenbestand en de omgeving van Hoeve Ooievaarsnest is dermate aangetast dat een bescherming als monument volgens de huidige criteria niet meer voldoende gemotiveerd kan worden.

Vanwege de historische betekenis van de locatie en de landschappelijke context met enkele landschappelijke elementen rond de ruïne van de hoeve zijn de erfgoedwaarden niet volledig verloren gegaan. De hoeve heeft omwille van de mondelinge traditie nog een zekere volkskundige waarde. Hoeve Ooievaarsnest en zijn omgeving blijft daarom opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig en landschappelijk erfgoed.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Naar aanleiding van de vergunningsaanvraag voor de herbestemming van Hoeve Ooievaarsnest in 2013 werd een bouwhistorische nota door de vergunningsaanvrager opgesteld. Deze nota bevat een stand van zaken van het historisch onderzoek naar Hoeve Ooievaarsnest en een gedetailleerde beschrijving van de toenmalige toestand en de verschillende onderdelen van de hoeve. Het dossier bevat een uitgebreide fotodocumentatie.⁴ Dit document en het inhoudelijk dossier bij de bescherming documenteren en registreren de erfgoedwaarden van het monument in voldoende mate.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

⁴ ARCHITEKT-NBURO 2011: *Ooievaarsnest Grote Brogel, Geboortehuis Pieter Bruegel de Oude*, begeleidende nota.

De bescherming als monument van Hoeve Ooievaarsnest, Hoogstraat 4, Peer (Grote-Brogel), wordt geheel opgeheven. De kadastrale percelen gevat door de opheffing zijn opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

- Onroerend Erfgoed Limburg, Beschermingsdossier OL002830, 4.01/72030/129.1, 6 hoeven in Peer, (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2009).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hoeve Ooievaarsnest* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/80760> (geraadpleegd 25 mei 2023).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hoeve Ooievaarsnest* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/2132> (geraadpleegd 25 mei 2023).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Vallei van de Abeek stroomopwaarts van Bocholt* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135304> (geraadpleegd op 17 mei 2023).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Ooievaarsnest* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/211978> (geraadpleegd op 22 mei 2023).
- Ferrariskaart 1771-1778: Carte de cabinet des Pays-Bas autrichiens levée à l'initiative du comte de Ferraris, 1771-1778, schaal 1:11.520, originelen in de Koninklijke Bibliotheek, Kaarten en plans, Ms. IV 5.627, gegeoreferreed door het agentschap Digitaal Vlaanderen [online], <https://geo.onroenderfgoed.be> (geraadpleegd op [15 mei 2023]).
- Kamp van Beverlo 1848-1853: Carte topographique des environs du camp de Beverloo, en 20 feuilles, gravée au Dépôt de la Guerre, à l'échelle de 1 pour 20.000, d'après les minutes de messieurs les officiers d'Etat-major et d'Infanterie attachés au Dépôt: 1848-1853, schaal 1:20 000, originelen in Koninklijke Bibliotheek, Kaarten en Plannen, nr. IV 2.717 - IV 2.739 E.File 15: Bree. Première édition. Ech. 1/20.000. [online], [Imageviewer Rijksarchief in België](#) (geraadpleegd op 15 mei 2023).
- Nationaal Geografisch Instituut: Chronologische mozaïek van de kaart van België voor het jaar 1873, [Cartesius](#) [online], http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/seamless_carto_default_3857_140/MapServer&lang=nl (geraadpleegd op 15 mei 2023).
- Nationaal Geografisch Instituut: Chronologische mozaïek van de kaart van België voor het jaar 1904, [Cartesius](#) [online], <https://play.osm.be/historischekaart#14/50.8347/4.0712/NGIBasemap1904> (geraadpleegd op 15 mei 2023).
- Nationaal Geografisch Instituut: Chronologische mozaïek van de kaart van België voor het jaar 1939, [Cartesius](#) [online], http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/seamless_carto_default_3857_800/MapServer&lang=nl (geraadpleegd op 15 mei 2023).
- VAN MANDER K. 1604, facsimile van de eerste uitgave uit 1969: *Het Schilder-boeck*, Haarlem, [online]

https://www.dbnl.org/tekst/mand001schi01_01/mand001schi01_01_0221.php
(geraadpleegd op 22 mei 2023).

- ARCHITEKT-NBURO 2011: *Ooievaarsnest Grote Brogel, Geboortehuis Pieter Bruegel de Oude*, begeleidende nota.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastrmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.